

ПЕРЕДУМОВИ ПОСТУПУ ПРОГРАМОТВОРЕННЯ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Резюме. У статті обґрунтовано актуальність перманентного розвитку програмотворення з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти з урахуванням динаміки зовнішніх обставин та пошуку ефективніших способів імплементації законодавчих положень, окреслених нормативними документами на їх виконання. Визначено сутність соціального замовлення на сучасну освіту в українському суспільстві та його детермінанти. Виявлено соціально-економічні підстави, що обумовлюють шлях інтенсифікації програмотворення з фізичної культури. Показано ефективність програмового забезпечення фізичної культури у закладах загальної середньої освіти. Аргументовано необхідність забезпечення парадигмальної єдності і тяглості загальної середньої та вищої освіти в Україні у програмотворчому процесі. З'ясовано стан імплементації законодавчого гарантування академічної свободи вчителя фізичної культури.

Ключові слова: програмотворення, заклади загальної середньої освіти, фізична культура.

Objective. The aim of this study is to outline the prerequisites for developing programs in physical culture for general secondary education institutions.

Method of research. The research process employed the following methods: analysis and generalization of literary sources, causal analysis, and hermeneutic interpretation.

Results. The article substantiates the relevance of permanent development of physical education programs for general secondary education institutions, considering the dynamic external circumstances and the quest for more effective implementation of legislative provisions outlined in regulatory documents. It identifies the essence of the social demand for modern education in Ukrainian society and its determinants, along with socio-economic factors driving the intensification of physical culture programming. Additionally, it demonstrates the effectiveness of physical culture software in general secondary education institutions and argues for the need to ensure paradigmatic unity and continuity between full general secondary and higher education in Ukraine throughout the program-making process. Furthermore, it clarifies the current state of implementing legislative guarantees for the academic freedom of physical education teachers.

Conclusions. Prerequisites for developing programs in physical education for general secondary education institutions include the social order for modern education in Ukrainian society, legislative guarantees of teacher academic freedom, the need for paradigmatic unity and sustainability in education, socio-economic grounds for program development in physical culture, and the low effectiveness of physical culture software in international educational institutions. The development of the concept of physical culture programming for general secondary education institutions and the outline of conditions for its implementation are identified as promising avenues for further scientific research.

Keywords: programming, institutions of general secondary education, physical culture.

Постановка проблеми. Серед багатьох керунків реформування української шкільної освіти, модернізація програмових основ системи фізичного виховання є важливим складником її проєвропейської трансформації [5]. Зовнішні обставини програмотворчого процесу характеризуються систематичними перемінами, що вимагає адекватного реагування відповідних інституцій і осіб, залучених до програмотворення. До того ж, попри зміни, які вже сьогодні відбуваються у програмотворенні з фізичної культури у рамках реформування загальної середньої освіти, окремі концептуальні положення Нової української школи залишаються не зреалізованими. Це створює «простір» для побудови перспектив поступу програмотворення з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти у спосіб розробки нових концептуальних моделей програмових основ системи фізичного виховання школярів. Удосконалення програмотворчого процесу з фізичної культури вимагає ретельного оцінювання передумов його перспективного розвитку.

Мета дослідження. Окреслити передумови поступу програмотворення з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення літературних джерел, причинно-наслідковий, герменевтичний.

Результати та дискусія. UNESCO окреслено загальні передумови планування

освітньої політики. До їх переліку віднесено об'єктивну інформація про стан освіти, контекстуальний аналіз умов і перспектив розвитку країни, оцінювання інтересів усіх зацікавлених сторін та їхньої ролі в освітніх трансформаціях; політичне рішення освітньої політики з огляду на результативність, прийнятність, політичну, часову та фінансову здійсненність; громадську підтримку, національний/регіональний/місцевий контекст, гнучкість модифікації в процесі імплементації; систематичне оцінювання результатів упровадження освітньої політики з огляду на реальність, поліпшення отриманих результатів, прийнятність змін, вартість реалізації освітніх реформ [7]. У контексті передумов реалізації освітньої політики, визначених UNESCO, соціальне замовлення на освіту є *визначальною детермінантою програмотворення з фізичної культури*, як галузі загальної середньої освіти. Соціальне замовлення на освіту акумулює загальний зміст прагнень, потреб і запитів різних соціальних верств суспільства [11]. Об'єктивна сторона соціального замовлення на освіту орієнтована на перспективи суспільного розвитку. Українське суспільство поступово, але неухильно рухається у бік розбудови національної держави з європейською перспективою [4]. До того ж, соціальне замовлення на освіту в Україні обумовлене трансформацією світового суспільства від індустріального до технологічного та інформаційного. Суспільні перетворення висувають нові вимоги до учасників ринку праці з актуалізацією симбіозу знання, вмінь та ціннісних орієнтирів, які формують життєві компетентності людини [18]. Відтак Концепцією «Нова українська школа» окреслено «нове соціальне замовлення — компетенізація освіти в спосіб реалізації компетентнісного підходу, орієнтація її на «вихід» - результат - у формі розвинутих ключових компетентностей учнів, структури знань, поглядів, ціннісних орієнтирів, їхньої успішної самореалізації в професії та житті, формування особистості, патріота, інноватора, здатного конкурувати на ринку праці, розвивати економіку, навчатися неперервно впродовж життя» [5]. Соціальне замовлення на освіту відображає засади освітньої політики держави, які трансформуються у мету освіти. Вона окреслена Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» [14]. Так, Законом України «Про освіту» [13] визначено, що метою освіти є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору». Суголосним цьому припису є мета функціонування системи загальної середньої освіти, маніфестована Законом України «Про повну загальну середню освіту» [14]. Отже, суспільне замовлення на освіту, заключне у форму сформульованої мети освіти, визначає вектор інноваційної діяльності у напрямі розвитку програмотворення в освітній галузі «Фізична культура».

Ретроспективний аналіз соціально-економічних перетворень за часи незалежності України та емпіліяція на цьому фоні програмотворчих процесів з фізичної культури у загальноосвітній школі показали обумовленість програмових основ фізичного виховання школярів економічними та соціальними чинниками [8, 10]. Концептуальні підходи до розробки навчальних програм з фізичної культури для школярів загальноосвітніх закладів мають враховувати не лише сучасну соціально-економічну ситуацію в країні, але й з прогнози її розвитку у найближчому майбутньому. Пандемія коронавірусу призвела до безпрецедентних проблем у світовій економіці. Повномасштабне вторгнення російських окупантів ускладнила економічну ситуацію в Україні [1, 2, 3, 6, 16, 20]. За таких соціально-економічних обставин в Україні, недавні наміри влади щодо суттєвої фінансової підтримки освіти стають

нездійсненними. Тому впровадження у найближчому майбутньому продуктивних заходів збільшення обсягу рухової активності школярів шляхом введення обов'язкових щоденних уроків фізичної культури (особливо у молодшій школі) на кшталт Німеччини, чи то введення обов'язкових секційних занять поряд з уроками фізичної культури, на зразок США, Австрії та інше - є химерним прагненням, оскільки його реалізація потребує значних додаткових капіталовкладень. Відсутність економічних підстав для запровадження щоденних обов'язкових форм фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти спонукає до пошуку інших шляхів збільшення фізичної активності школярів з їх відображенням у програмових основах системи фізичного виховання школярів.

У той же час, помітне підвищення соціальної активності громадян України, розвиток територіальних громад зі збільшенням їхніх повноважень в умовах децентралізації, зміна освітньої ідеології, як результат політичних трансформацій після революції Гідності, послаблення синдрому пострадянської залежності наукової думки українських освітян та фахівців у галузі фізичної культури є соціальною підставою для пошуку резервів імплементації ідей партисипативної демократії в програмотворчих процесах з фізичної культури в закладах загальної середньої освіти [9]. Таким чином, перманентні економічні проблеми в Україні на тлі бурхливого соціального розвитку створюють передумови для перетворень у освітянських процесах програмотворення, в тому числі з галузі «Фізична культура».

Від перших років незалежності правовими актами України [12] проголошувалися наміри держави ліквідувати (зменшити) адміністративний тиск на творчу ініціативу вчителя фізичної культури, які, втім, залишилися не зреалізованими. Концепцією Нової української школи заявлено про реформування освіти в Україні за формулою, що складається з 9 компонентів, серед яких — «умотивований учитель, який має свободу творчості». Документом пропонується досягати свободи творчості учителя шляхом створення можливостей готувати власні авторські навчальні програми, методи, стратегії, способи і засоби навчання, а держава гарантуватиме йому свободу від втручання у професійну діяльність» [5]. «Міністерство освіти і науки пропонуватиме типові навчальні програми, проте будь-який учитель чи авторська група може доповнювати їх або створювати свої. Учитель тепер обмежений лише Державним стандартом» [5].

Наразі ідея педагогічної вольності вчителя фізичної культури не набула ознак поступу в умовах Нової української школи, а залишилась у стані «тупцювання» від 2009 року. Саме тоді було ухвалено навчальну програму з фізичної культури на основі принципу варіативності [15], якою закладено основу для розвитку концепту педагогічної свободи у програмотворенні з фізичної культури в закладах загальної середньої освіти. Нині ця ідея потребує еволюційних змін відповідно меседжу чинних концептуальних та законодавчих правових актів та логіці демократичних трансформацій програмотворення на кшталт цивілізованих європейських країн.

Забезпечення парадигмальної єдності і тяглості повної загальної та вищої освіти є способом реалізації принципу її безперервності, маніфестованим Законом України «Про освіту» [13]. Приєднання України у 2005 році до Болонського процесу стало важливим поштовхом до реформування вищої освіти. Втім науковці стверджують про повільну і, навіть, «провальну» реалізацію реформаторських ініціатив [17]. Однією з причин цього вбачаємо в об'єктивній неможливості трансформації сформованої загальноосвітньою школою особистості, здатної лише до репродуктивного відтворення, на самостійну та творчу, активну і підприємливу — у закладі вищої освіти. Модусом подолання такої тяглості є оновлення змісту програмових основ в загальній середній освіті та його механізмів в тому числі — з галузі «Фізична культура».

Низька ефективність програмового забезпечення фізичної культури у

загальноосвітніх навчальних закладах є однією з важливих передумов переосмислення та змін концептуальних підходів до програмотворення. Її об'єктивними показниками є статистичні данні щодо стану здоров'я сучасних школярів, їхнього рівня фізичної підготовленості, залучення учнів до систематичних занять фізичними вправами [19, 21].

Висновки. Передумовами поступу програмотворення з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти є: соціальне замовлення на сучасну освіту в українському суспільстві, законодавче гарантування академічної свободи педагога, необхідність забезпечення парадигмальної єдності і тяглості повної загальної та вищої освіти в Україні, соціально-економічні підстави для інтенсифікації програмотворення з фізичної культури, низька ефективність програмового забезпечення фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок вбачаємо розробку концепції програмотворення з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти та окреслення умов її реалізації.

Список використаних джерел.

- 10 років російсько-української війни в економічному розрізі. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/10-rokiv-rosijsko-ukrainskoi-vijny> (дата звернення 17.04.2024).
- Блінов А. Як рівень інфікування COVID-19 та локдаун впливають на ВВП окремих країн. URL: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0174.html (дата звернення 17.04.2024).
- Винокуров Я. Нова Велика депресія: наслідки коронавірусу для світової та української економіки. URL: <https://hromadske.ua/posts/nova-velika-depresiya-naslidki-koronavirusu-dlya-svitovoyi-ta-ukrayinskoji-ekonomiki> (дата звернення 17.04.2024).
- Євроатлантичний вектор України : національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, І. О. Кресіна, А. І. Кудряченко, Ю. С. Шемшученко та ін. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ : Національна академія наук України, 2019. 328 с.
- Концепція Нової української школи : Рішення Колегії МОН від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 17.04.2024).
- Мінекономіки: ВВП за підсумком 2022 року впав на 29,2%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bb6daa87fa51&title=Мінекономіки>. (дата звернення 17.04.2024).
- Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
- Омельяненко І. Вплив соціально-економічних факторів на чинне програмове забезпечення фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві – 2020* : зб. наук. праць II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / гол. ред. О.І. Булгаков. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. С. 122-125.
- Омельяненко І. Культурні передумови програмового забезпечення фізичної культури в школі : зб. матеріалів I регіональної науково-практичної конференції «Фізична культура в школі: стан та перспективи розвитку». ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2020. С. 38-40.
- Омельяненко І. Соціально-економічні та політичні передумови конструювання першої навчальної програми з фізичної культури в незалежній Україні. *Фізичне виховання, спорті культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Східноєвроп. нац. ун-тім. Лесі Українки. Луцьк, 2020. №3(51). С. 10-16. URL: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-03-10-16> (дата звернення 17.04.2024).
- Онопченко Г. В. Виявлення соціального замовлення на освіту обдарованих через систему конкурсів Інституту обдарованої дитини НАПН України. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2018. № 1. С. 79-83.
- Про Державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття) : Постанова КМУ від 3.11.1993 р. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.04.2024).
- Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 17.04.2024).
- Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. (дата звернення 17.04.2024).
- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Фізична культура. 5-9 класи : Лист МОН №

1/11-4630 від 01.07.2009 /редкол. Т. Ю. Круцевич та ін. Київ, 2009.

16. Радчук О. Наслідки карантину: що буде з економікою України після епідемії коронавірусу. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/17/kolonka/aleksandr-radchuk/ekonomika/naslidky-karantynu-bude-ekonomikoju-ukrayiny-pislya-epidemiyi-koronavirusu> (дата звернення 17.04.2024).
17. Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства : монографія / за заг. ред. С. Калашнікової. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 217. 205 с.
18. Світовий банк презентує звіт «Навички для сучасної України». URL: <https://www.ipq.org.ua/ua/news/170> (дата звернення 17.04.2024).
19. Стан здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2008/12/05/115311> (дата звернення 17.04.2024).
20. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : монографія /О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В.Панькова та ін. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
21. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2017 рік / редкол.: П. С. Мельник та ін.. - Київ : Медінформ, 2018. - 458 с.

REFERENCES

1. 10 rokiv rosiisko-ukrainskoi viiny v ekonomichnomu rozrizi. <https://finance.ua/ua/goodtoknow/10-rokiv-rosijsko-ukrainskoi-viiny> (data zvernennia 17.04.2024).
2. Blinov A. Yak riven infikuvannia COVID-19 ta lokdaun vplyvaiut na VVP okremykh krain. URL: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0174.html (data zvernennia 17.04.2024).
3. Vynokurov Ya. Nova Velyka depresii: naslidky koronavirusu dlia svitovoi ta ukrainskoi ekonomiky. URL: <https://hromadske.ua/posts/nova-velika-depresiya-naslidki-koronavirusu-dlya-svitovoyi-ta-ukrayinskoyi-ekonomiki> (data zvernennia 17.04.2024).
4. Yevroatlantychnyi vektor Ukrainy : natsionalna dopovid / red. kol. S. I. Pyrozhkov, I. O. Kresina, A. I. Kudriachenko, Yu. S. Shemshuchenko ta in. Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv : Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, 2019. 328 s.
5. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly : Rishennia Kolehii MON vid 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia 17.04.2024).
6. Minekonomiky: VVP za pidsumkom 2022 roku vpav na 29,2%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bb6daa87fa51&title=Minekonomiki> (data zvernennia 17.04.2024).
7. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini / za zah. red. V. H. Kremenii. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2016. 448 s.
8. Omelyanenko I. Vplyv sotsialno-ekonomichnykh faktoriv na chynne prohramove zabezpechennia fizychnoi kultury u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. Aktualni problemy fizychnoi kultury i sportu v suchasnomu suspilstvi – 2020 : zb. nauk. prats II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu / hol. red. O.I. Bulhakov. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2020. S. 122-125.
9. Omelyanenko I. Kulturni peredumovy prohramovoho zabezpechennia fizychnoi kultury v shkoli : zb. materialiv I rehionalnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Fizychna kultura v shkoli: stan ta perspektyvy rozvytku». DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka». Ivano-Frankivsk, 2020. S. 38-40.
10. Omelyanenko I. Sotsialno-ekonomichni ta politychni peredumovy konstruiuvannia pershoi navchalnoi prohramy z fizychnoi kultury v nezalezhnii Ukraini. Fizyчне vykhovannia, sporti kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi. Skhidnoievrop. nats. un-tim. Lesi Ukrainky. Lutsk, 2020. №3(51). S. 10-16. URL: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-03-10-16> (data zvernennia 17.04.2024).
11. Onopchenko H. V. Vyivlennia sotsialnoho zamovlennia na osvitu obdarovanykh cherez systemu konkursiv Instytutu obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy. Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. 2018. № 1. S. 79-83.
12. Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu «Osvita» (Ukraina XXI stolittia) : Postanova KMU vid 3.11.1993 r. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (data zvernennia 17.04.2024).
13. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia 17.04.2024).
14. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu : Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. (data zvernennia 17.04.2024).
15. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv «Fizychna kultura. 5-9 klasy : Lyst MON № 1/11-4630 vid 01.07.2009 /redkol. T. Yu. Krutsevych ta in. Kyiv, 2009.
16. Radchuk O. Naslidky karantynu: shcho bude z ekonomikoju Ukrainy pislia epidemii koronavirusu. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/17/kolonka/aleksandr-radchuk/ekonomika/naslidky-karantynu-bude-ekonomikoju-ukrayiny-pislya-epidemiyi-koronavirusu> (data zvernennia 17.04.2024).

17. Rozvytok instytutsiinoho potentsialu universytetiv u konteksti hlobalnoho liderstva : monohrafiia / za zah. red. S. Kalashnikovoi. Kyiv : Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 217. 205 s.
18. Svitovyi bank prezentuie zvit «Navychky dlia suchasnoi Ukrainy». URL: <https://www.ipq.org.ua/ua/news/170> (data zvernennia 17.04.2024).
19. Stan zdorovia uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2008/12/05/115311> (data zvernennia 17.04.2024).
20. Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky : monohrafiia /O.F. Novikova, O.H. Sydorchuk, O.V.Pankova ta in. Lviv : LRIDU NADU, 2018. 184 s.
21. Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naselennia, sanitarno-epidemichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy. 2017 rik / redkol.: P. S. Melnyk ta in.. - Kyiv : Medinform, 2018. - 458 s.

Цитування на цю статтю:

Омельяненко Ю, Володимир ОГ. Передумови поступу програмотворення з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти Серія: Фізична культура. 2024 Листопад 11; 43: 36-41

Відомості про авторів:

Омельяненко Інна Олександрівна – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
omelinna23@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1107-7244>

Омельяненко Володимир Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
52omelt@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1722-3812>